

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Analiza tendencija uvoza i izvoza svježeg povrća BiH

Aleksandar Ostojic¹, Jasmin Komic², Ljiljana Drinic¹, Gordana Rokvic¹, Vesna Mrdalj¹

¹*Univerzitet u Banjaluci, Poljoprivredni fakultet Banja Luka, Bulevar vojvode Petra Bojovića 1A (aleksandar.ostojic@agrofabl.org)*

²*Univerzitet u Banjaluci, Ekonomski fakultet Banja Luka, Majke Jugovića 4, RS –BiH,*

Sažetak

Cilj istraživanja je analiza tendencija izvoza i uvoza svježeg povrća, sa posebnim osvrtom na odnos izvoza i uvoza BiH i Hrvatske. U radu su promatrane sljedeće povrćarske kulture: krumpir, kupus, crni luk, rajčica i paprika, kao kulture koje imaju najveći udio u strukturi sjetve povrćarskih kultura u BiH. Rezultati analize vanjskotrgovinske razmjene za period od 2003. do 2008. su pokazali pozitivnu bilancu BiH u odnosu na Hrvatsku kod krumpira, kupusa i rajčice. Za predviđanje kretanja izvoza i uvoza korišten je metod trenda. Projekcija bilance do 2011. godine pokazuje da će se pozitivna stopa rasta izvoza iz BiH u Hrvatsku nastaviti samo kod kupusa, a da će kod paprike prijeći iz negativne u pozitivnu vrijednost. Na osnovu rezultata se može uočiti da je Hrvatska veoma značajan vanjskotrgovinski partner BiH.

Ključne riječi: izvoz, uvoz, svježe povrće, trend

Uvod

Permanentna istraživanja domaćeg tržišta povrća bitna je pretpostavka razvoja ne samo povrtlarske proizvodnje, već i ukupne poljoprivrede, odnosno agroindustrije, ruralnih područja i gospodarstva u cjelini (Đorović i sur., 2008). Ukupna povrtlarska proizvodnja u BiH odvija se na 81 tisuću ha i u ukupnim zasijanim oraničnim površinama učestvuje sa oko 15%. U radu se promatraju povrćarske kulture, koje prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine imaju najveći udio u zasijanim oraničnim površinama. Te kulture su: krumpir, sa udjelom od 50%, kupus i kelj sa udjelom od 8%, crveni luk sa udjelom od 6%, rajčica sa 5% i paprika sa 5%. Hrvatska je značajan vanjskotrgovinski partner BiH, što potvrđuju i rezultati istraživanja Lončarić i Tolušić (2006), koji navode da je u 2004. godine Hrvatska izvezla u BiH 38% svojih poljoprivrednih proizvoda. Generalni problem povrćarske proizvodnje u BiH je dosta ekstenzivna proizvodnja, odnosno mali broj robnih proizvođača, što se direktno odražava i na vanjskotrgovinsku razmjenu.

Materijal i metode

Kao izvori podataka poslužili su raspoloživi podaci Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine. Istraživanje obuhvaća period 2003- 2008 godina, a u radu je korištena metoda „istraživanja za stolom“ tj. obrada raspoloživih podataka uz primjenu statističko-matematičkih metoda. Trend izražava dugoročnu razvojnu tendenciju pojave u okviru posmatranog vremenskog perioda i predstavlja pravu ili krivu liniju koja najbolje izražava kretanje posmatrane pojave. Ocjenjivanje modela trenda najčešće se vrši primjenom metoda najmanjih kvadrata za linearni, parabolični i eksponencijalni trend. Odstupanje funkcije od stvarnih podataka izraženo je standardnom greškom trenda. Putem metode trenda izvršeno je predviđanje kretanja vrijednosti izvoza i uvoza za 2011. godinu, pod pretpostavkom da će faktori koji su djelovali u promatranom periodu djelovati i dalje približno istim intenzitetom i smjerom i bez značajnog djelovanja novih faktora.

Rezultati i rasprava

Izvoz i uvoz svježeg povrća

Analizirajući kretanje izvoza i uvoza svježeg povrća uočava se smanjenje izvoza po prosječnoj godišnjoj stopi od -1.2%, uz koeficijent varijacije od 18,2%. Prosječna vrijednost izvoza bila je 8.8 milijuna KM¹⁵. BiH, generalno, ima znatno veći uvoz svježeg povrća od izvoza i tijekom promatranog perioda ostvaren je prosječan uvoz u vrijednosti od 37,8 milijuna KM. Uvoz u BiH raste po prosj. stopi od skoro 4%. Na osnovu funkcije trenda može se predvidjeti da će uvoz do 2011. biti skoro 25 milijuna KM, a vrijednost izvoza biti oko 8 milijuna KM čime bi se nastavila negativna bilanca vanjskotrgovinske razmjene svježeg povrća.

Izvoz i uvoz krumpira

Bosna i Hercegovina je tijekom analiziranog perioda ostvarila prosječan izvoz u vrijednosti od 2,2 milijuna KM. Međutim, izvoz krumpira dosta varira iz godine u godinu što pokazuje i koeficijent varijacije od 31%. Izvoz u promatranom periodu opada po prosječnoj godišnjoj stopi od 12%. Vrijednost izvoza u posljednoj godini promatranja se skoro dvostruko smanjila u odnosu na početnu godinu. Koristeći najbolje prilagođenu liniju trenda, možemo očekivati da će vrijednost izvoza krumpira biti 1,59 miliona KM. Posmatrano po zemljama najznačajnije destinacije izvoza su Hrvatska, Srbija, Crna Gora i Norveška. Hrvatska u vrijednosti ukupnog izvoza Bosne i Hercegovine učestvuje sa skoro 63%. Ali i pored toga, vrijednost ukupnog izvoza u Hrvatsku, u posmatranom periodu, se smanjuje prosječno po stopi od 20% godišnje (tablica 1.). Na osnovu odgovarajuće funkcije možemo očekivati da će izvoz krumpira u Hrvatsku iznositi 574 tisuće KM. Od 2004. godine kao značajan partner javlja se Norveška, a izvoz raste iz godine u godinu po prosječnoj godišnjoj stopi od 19%. Norveška uglavnom uvozi mladi krumpir. Tako da trenutno Hrvatska i Norveška čine 79% ukupnog izvoza krumpira iz BiH. Skoro ¼ ukupnog izvoza svježeg povrća čini krumpir.

Tablica 1. Vanjskotrgovinska razmjena povrća između BiH i Hrvatske, prosjek 2003-2008

Vrsta povrća	Izvoz iz BiH			Uvoz u BiH		
	Vrijednost (tis. KM) prosjek	Standardna greška trenda	Pr. godišnja stopa rasta (%)	Vrijednost (tis. KM) prosjek	Standardna greška trenda	Pr. godišnja stopa rasta (%)
Krumpir	1,455	609.03	-20,02	59,93	14.89	39.4
Kupus	84,06	27,25	13,3	43,18	31.17	49.1
Crni luk	120,62	103,43	58,5	128,06	68.04	82.7
Paprika	106,91	42,49	44,0	335,45	202.48	13.4
Rajčica	220,05	129,82	18,2	14,07	14.21	2.4

Izvor: obračun na temelju podataka Agencije za statistiku BiH

U promatranom periodu uvoz se smanjio u prosjeku za oko 1.4%. Koristeći odgovarajuću funkciju trenda možemo očekivati da će vrijednost uvoza krumpira u 2011 godini biti 5.1 milijun KM.

U razmjeni sa Hrvatskom, BiH je ostvarila suficit u prosjeku od oko 1,3 milijuna KM za promatrani period. Stopa rasta uvoza krumpira iz Hrvatske u BiH raste po prosječnoj godišnjoj stopi od 39.4% (Tablica 1). Empirijskim podacima najbolje se prilagođava krivulja paraboličnog trenda. Predviđena vrijednost je 740 hiljada KM. Kroz prikazanu projekciju izvoza i uvoza između BiH i Hrvatske uviđa se da bi Hrvatska u skorijoj

¹⁵ 1 € = 1.955830 KM (BAM), Centralna banka Bosne i Hercegovine, na dan 16.10.2009 godine

budućnosti imala suficit u odnosu na BiH. Učešće Hrvatske u uvozu krumpira u BiH je za posmatrani period oko 3%. Najveći udio uvoza realiziran je iz Srbije (15%), a potom Austrije, Italije i Belgije sa po 10%.

Izvoz i uvoz kupusa

Prosječna vrijednost izvoza kupusa u promatranom vremenskom periodu iznosila je 278 tisuća KM, s tendencijom pada, po prosječnoj godišnjoj stopi od 15%. Primjenom parabolične funkcije, kao najboljeg izraza dugoročne razvojne tendencije u kretanju izvoza za kupus, možemo očekivati da će izvoz kupusa dostići vrijednost od 2.2 milijuna KM.

Pregled izvoznih destinacija pokazuje da su tri zemlje dominantne u pogledu izvoza kupusa. Najznačajniji izvoz se ostvaruje u Sloveniju, potom Hrvatsku i Rumunjsku. Ove tri zemlje apsorbiraju oko 90% ukupnog izvoza.

Hrvatska je druga po značaju i na njeno tržište se izveze oko 30% kupusa. Od 2006. godine, izvoz kupusa u Hrvatsku konstantno raste. Udio kupusa u ukupnom izvozu svježeg povrća je 3%.

Izvoz kupusa, ako se promatra samo u odnosu na Hrvatsku, pokazuje rast po prosječnoj stopi od 13.3% (Tablica 1). Ako se pođe od pretpostavke, da će faktori koji su djelovali u promatranom periodu djelovati i dalje približno istim intenzitetom možemo očekivati vrijednost izvoza, na osnovu najbolje prilagođene linije trenda od milijun KM.

Stopa rasta uvoza u posmatranom periodu je 11.6%. Na osnovu odgovarajuće funkcije trenda za očekivati je da će vrijednost uvoza u BiH dostići vrijednost od 811 tisuća KM.

U razmjeni sa Hrvatskom, BiH je u posmatranom periodu ostvarila suficit. U prosjeku, Hrvatska u ukupnom uvozu ovog proizvoda učestvuje sa 8%. Stopa rasta uvoza iz Hrvatske, u promatranom periodu, pokazuje tendenciju izrazitog rasta po stopi od 49.1% godišnje (Tablica 1). Uz postojeće uvjete možemo predvidjeti, metodom trenda, da će uvoz kupusa iz Hrvatske dostići vrijednost od 49 tisuća KM, te bi BiH i u narednom periodu ostvarila suficit. Najviše kupusa BiH je uvezla iz Makedonije i njen udio u uvozu je 73%.

Izvoz i uvoz luka

Prosječna vrijednost izvezenog luka tijekom perioda 2003. – 2008. bila je 192 tisuće KM. Izvoz luka ima tendenciju izrazitog rasta, u promatranom periodu, po prosječnoj stopi od 60.4%, ali se odlikuje i znatnim varijabilitetom – koeficijent varijacije 121%. Na osnovu odgovarajuće funkcije trenda možemo očekivati da će vrijednost izvoza u narednom periodu dostići vrijednost od 469 tisuća KM. Učešće luka u vrijednosnoj strukturi ukupnog izvoza svježeg povrća iz BiH je dosta skroman i iznosi 2%. Luk se u posmatranom periodu izvezio u 13 zemalja, među kojima je kao najznačajnija uvoznica bila Hrvatska. Njen udio u izvozu luka je skoro 63%. Austrija je sljedeća po značaju u pogledu izvoza i u ukupnom izvozu za promatrani period učestvuje sa 14%. Promatrajući razmjenu BiH i Hrvatske uočava se da je u promatranom periodu došlo do povećanja izvoza prosječno za oko 58.5% (Tablica 1) Projekcija izvoza na bazi odgovarajuće funkcije trenda pokazuje da bi njegova vrijednost u 2011. mogla dostići 298 tisuća KM. Uvoz se u promatranom periodu smanjivao u prosjeku od 7.9%. Parabolični trend najbolje prikazuje kretanje uvoza crnog luka u BiH, te je za očekivati na osnovu ove funkcije uvoz od 7,3 milijuna KM.

Za razliku od prethodne dvije kulture BiH je u razmjeni sa Hrvatskom ostvarila deficit uz tendenciju značajnog porasta uvoza iz Hrvatske po stopi od 82,7% godišnje (Tablica 1). Pod pretpostavkom da neće biti značajnijeg djelovanja novih faktora na uvoz iz Hrvatske, a uz primjenu najbolje prilagođene linije trenda vrijednost uvoza bi iznosila 558 tisuća KM, te bi BiH i dalje ostvarivala deficit u odnosu na Hrvatsku. Hrvatska u ukupno uvozu u BiH učestvuje sa 7%. Najveća vrijednost uvoza ostvarena je iz Austrije od 4,4 milijuna KM, što predstavlja 43% ukupnog uvoza, a zatim slijedi Nizozemska sa 19%.

Izvoz i uvoz paprike

Prosječan izvoz paprike u istraživanom vremenskom periodu iznosio 154 tisuće KM. Izvoz paprike povećava se po prosječnoj godišnjoj stopi od 26.1% uz izraženo variranje – koeficijent varijacije 76%. Analizom promatrane vremenske serije, a na osnovu dobijenih standardnih grešaka, ustanovljeno je da parabolični trend najbolje izražava dugoročnu razvojnu tendenciju u kretanju izvoza. U 2011. godini možemo očekivati da će vrijednost izvoza paprike iznositi oko 877 tisuće KM. Promatrano po destinacijama, najveći dio izvoza realiziran je u Hrvatsku (69%), zatim Sloveniju (17%). Udio paprike u ukupnoj vrijednosti izvoza svježeg povrća iznosa skromnih 1.75%.

Izvoz u Hrvatsku se prosječno povećavao za oko 44% (Tablica 1). Na osnovu najbolje prilagođene linije trenda možemo očekivati je da će vrijednost izvoza iznositi 711 tisuća KM.

Prosječna vrijednost ostvarenog uvoza tokom analiziranog perioda iznosila je 5.7 milijuna KM. Uvoz se u datom periodu povećavao po prosječnoj godišnjoj stopi od 9.2%. Na osnovu odgovarajuće funkcije trenda predviđa se uvoz u vrijednosti od 7.4 milijuna KM. Promatrajući samo Hrvatsku u razmjeni paprike, BiH je imala deficit. U promatranom periodu stopa rasta izvoza Hrvatske u BiH se prosječno povećavala po stopi 13.4% (Tablica 1). Primjenom metode trenda predviđanje je da će vrijednost uvoza iz Hrvatske u naredne tri godine dostići vrijednost od 610 tisuća KM, čime bi BiH ostvarila suficit u odnosu na Hrvatsku. Udio Hrvatske u ukupnom uvozu paprike u BiH je 6%. Najznačajniji isporučiooci paprike za bosanskohercegovačko tržište su Turska (24%), Makedonija (20%) i Mađarska (10%), a njihovo učešće u ukupnom uvozu je preko 50%.

Izvoz i uvoz rajčice

Rajčica je druga po značaju izvoza, promatrano u vrijedonosnom obliku, odmah poslije krumpira i prosječno iznosi 381 tisuće KM. Izvoz rajčice povećavao se po prosječnoj godišnjoj stopi od 1.7%, uz relativno visok koeficijent varijacije 46%. Analizom promatrane vremenske serije i primjenom paraboličnog trenda, u 2011. godini može se očekivati da će vrijednost izvoza rajčice iznositi oko 288 tisuća KM. Udio rajčice u izvozu svježeg povrća je 4%. Najveći dio izvoza rajčice realiziran je u Hrvatsku, više od polovine (58%), druga po značaju zemlja uvoznica bosanskohercegovačke rajčice je nekadašnja zajednica Srbije i Crne Gore (17%). Stopa rasta izvoza u Hrvatsku se povećavala u prosjeku za 18.2% (Tablica 1.). Za 2011. godinu se može očekivati izvoz u vrijednosti od 22 tisuće KM.

U promatranom periodu BiH je imala negativan trgovinski saldo kod rajčice. Tendencija kretanja uvoza determinirana je paraboličnim trendom, te je za očekivati vrijednost uvoza u 2011. godini od 1,4 milijun KM. Rajčica uz krumpir i kupus ostvaruje pozitivnu bilancu u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa Hrvatskom. U promatranom periodu stopa rasta uvoza se povećala prosječno za oko 8.4%. Uvoz iz Hrvatske u BiH u promatranom periodu se prosječno povećavao po stopi od 2.4% (Tablica 1). U 2011. godini može se očekivati vrijednost uvoza iz Hrvatske u iznosu od 28 tisuća KM, te bi Hrvatska ostvarila suficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni u odnosu na BiH. Inače, udio Hrvatske u ukupnom uvozu rajčice je zanemarivo i iznosi 0.14%. Najveća vrijednost uvoza je iz Turske, prosječno 5.6 milijuna KM, što predstavlja više od polovine (56%) ukupnog uvoza, a zatim slijede Italija (18%) i Makedonija (17%). Tako ove tri zemlje čine 91% ukupnog uvoza u BiH.

Zaključak

Analizirajući tendencije kretanja ukupnog izvoza i uvoza svježeg povrća uočava se da BiH tijekom promatranog perioda bilježi znatno veći uvoz od izvoza. Prosječna godišnja stopa rasta izvoza pokazuje pad (-1.2%), dok stopa uvoza ima rast (4%), što upućuje na nastavak negativne vanjskotrgovinske bilance svježeg povrća. Promatrajući samo odabrane kulture

i vanjskotrgovinsku razmjenu sa Hrvatskom uočava se da trenutno BiH ima pozitivnu bilancu u razmjeni krumpira, kupusa i rajčice. Međutim, uzimajući u obzir projekciju za 2011. godinu očekuje se da bi BiH, samo za kupusa imala i dalje pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu s Hrvatskom. Što se tiče luka i paprike, trenutno BiH ima negativan vanjskotrgovinski saldo, a za očekivati je da će se taj trend nastaviti za luk, dok se za papriku očekuje ostvarenje suficita u narednom periodu. Hrvatska je veoma značajna destinacija za BiH u pogledu izvoza.

Literatura

Dorović, M. i sur. (2008). Srbija na međunarodnom tržištu povrća. *Industrija* 3/2008. Beograd: 107-126

Lončarić R., Tolušić, Z. (2006). Regionalna distribucija vanjsko-trgovinske razmjene poljoprivrednih proizvoda RH. Zbornik radova: 41. hrvatski i 1. međunarodni simpozij agronoma. Opatija 2006. Sitograf, d.o.o. Osijek: 71 – 73.

www.bhas.ba

Analysis of tendencies in export and import of fresh vegetables in BiH

Abstract

Research objective was to analyse trends of import and export of fresh vegetables, with special attention to the export-import ratio of BiH and Croatia. Following vegetables crops are analysed within this paper: potato, cabbage, onion, tomato and pepper. Those crops are most present vegetable crops in production structure in BiH. Results of the analysis of the trade balance sheets for the period from 2003 to 2008, show positive trade balance of BiH towards Croatia by: potato, cabbage and tomato. Method of trend is used for projections of export and import flows. Projection of trade balance for 2011 shows that this positive rate will remain only by cabbage and will change from negative to positive value by pepper. According to the data presented, Croatia is important trade partner of BiH.

Key words: export, import, fresh vegetables, trend